

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. В.В. ДОКУЧАЄВА**

Кафедра філософії, історичних і соціальних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.В.О. першого проректора

О. Романов

«28» серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

БК 1 Філософія науки та інноваційного розвитку

Галузь знань	<u>10 Природничі науки</u>
Спеціальність	<u>101 Екологія</u>
Освітньо-професійна програма	<u>101 Екологія</u>
Факультет	<u>захисту рослин</u>

Робоча програма Філософія науки та інноваційного розвитку для здобувачів галузі знань 10 Природничі науки, спеціальності 101 Екологія, освітньо-професійної програми 101 Екологія

« » 20 р. с.

Розробники: Гаврилюк Ю.М. канд. філософ. наук, доцент

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

Протокол від «26» 08 2020 р. № 1

Завідувач кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

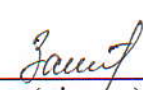

(підпис)
«26» 08 2020 р.

Кравцов А. І.
(ініціали та прізвище)

Схвалено навчально-методичною комісією факультету захисту рослин

Протокол від «28» серпня 2020 р. № 2

«28» серпня 2020 р.

Голова (І.В. Забродіна)
(підпис) (ініціали та прізвище)

© , 2020 р.
© , 2020 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній рівень підготовки	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3,0	Галузь знань 10 «Природничі науки»	Вибіркова	
Модулів - 2	Спеціальність - 101 «Екологія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів - 2		1-й	1-й
	Освітньо-професійна програма «Екологія»	Семестр	
Загальна кількість годин - 90		1-й	1 -й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 4.0 самостійної роботи студента - 6,0	Освітній рівень підготовки: другий (магістерський)	14 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	6 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		60 год.	76 год.
		Вид контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія науки та інноваційного розвитку» є підвищення світоглядно-методологічного рівня професійної підготовки слухачів, пов'язаної з умінням вирішувати практичні й теоретичні проблеми наукового характеру на основі єдності знання і мудрості.

Основним **завданням** вивчення дисципліни «Філософія науки та інноваційного розвитку» є оволодіння світоглядно-методологічними засадами наукового пізнання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен

знати:

- визначення понять науки й мудрості, специфіку форм їх функціонування;
- визначення поняття геокультури та її основного питання; виникнення та основні етапи розвитку науки;
- основні підходи до класифікації наукового знання;
- особливості історичних типів наукової раціональності;
- основні рівні та форми організації наукового знання;
- специфіку методології, методів і методики наукового пізнання;
- виникнення та розвиток науково орієнтованої філософії в ХІХ ст.;
- основні напрямки і тенденції розвитку філософії науки в ХХ ст.;
- тенденції розвитку та особливості філософсько-методологічного осмислення постнекласичної науки;

уміти:

- володіти сучасними методологіями наукових досліджень;
- формулювати й розв'язувати актуальні наукові проблеми; володіти дослідницьким інструментарієм у конкретних галузях науки;
- визначати місце і значення об'єкта дослідження в системі знань.

Перелік компетентностей:

Загальні компетентності

ЗК.01. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК.03. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК.07. Здатність мотивувати людей та рухатись до спільної мети.

Програмні результати

ПР.03. Знати на рівні новітніх досягнень основні концепції природознавства, сталого розвитку і методології наукового пізнання.

ПР.09. Знати принципи управління персоналом та ресурсами, основні підходи до прийняття рішень в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог.

ПР.19. Уміти самостійно планувати виконання інноваційного завдання та формувати висновки за його результатами.

Міждисциплінарні зв'язки

Перелік дисциплін, на які безпосередньо спирається вивчення даної дисципліни: *філософія, культурологія, історія науки.*

Перелік дисциплін, вивчення яких безпосередньо спирається на дану дисципліну: *соціологія, біологія, фізика, політологія, управління інноваціями.*

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Філософія і наука, форми та методи наукового пізнання

Тема 1. Геокультурна спрямованість науки і філософії як умова інноваційного розвитку

Характеристика буття як предметної визначеності. Поняття предмета, об'єкта і суб'єкта пізнавально-практичної діяльності. Предметна визначеність основних сфер діяльності людини.

Природа як сфера об'єктивно-можливого буття. Основний закон природи і науки. Істина та її критерії. Культура як сфера суб'єктивно-належного буття у формі мудрості. Правда та її критерії.

Геокультурна цілісність буття. Поняття геокультури. Основне питання геокультури. Мудрість і наука. Геокультурний суб'єкт інноваційного розвитку та суб'єкт діяльності.

Тема 2. Наука як специфічна форма когнітивної діяльності

Наука та коло її завдань у суспільстві. Наукове та ненаукове знання. Наука як суспільний інститут і сфера діяльності. Сучасний поділ наук.

Зародження та процес становлення наукових знань. Концепція «розбрунькування» філософії. Виникнення науки. Основні етапи розвитку науки. Типи наукової раціональності. Наука і паранаука. Критика і виправдання науки.

Тема 3. Структура наукового знання

Чуттєве пізнання та його форми. Логічне пізнання. Форми логічного пізнання. Діалектика чуттєвого і логічного в пізнанні.

Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання. Форми емпіричного пізнання. Форми теоретичного пізнання. Ідеали та норми наукового пізнання. Наукова картина світу. Філософські основи науки.

Тема 4. Методологія, її рівні та методи наукового пізнання

Методологія, метод, методика: їх специфіка, логічна структура та співвідношення. Рівні методології. Методологічна функція філософії. Методологічна свідомість. Механіцизм, діалектика, системний метод як історичні філософсько-методологічні концепції.

Загальнонаукові методи наукового пізнання. Методи емпіричного дослідження. Методи теоретичного пізнання. Загальнолюдські методи пізнання. Геокультурний мегапроект.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п /с	лаб	інд	с.р.		л	п /с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Філософія і наука, форми та методи наукового пізнання												
Тема 1. Геокультурна спрямованість науки і філософії як умова інноваційного розвитку	12	2	4	—	—	10	12	2	1	-	—	9
Тема 2. Наука як специфічна форма когнітивної діяльності	12	2	2	—	—	10	12	1	1	—	—	10
Тема 3. Структура наукового знання	12	2	2	—	—	10	12	1	1	—	—	10
Тема 4. Методологія, її рівні та методи наукового пізнання	12	2	2	—	—	10	12	1	1	—	—	10
Разом за змістовим модулем 1	48	8	10	-	-	40	48	5	4			39

ЗМІСТОВИЙ модуль 2. Філософія науки та її особливості розвитку												
Тема 5. Виникнення філософії науки та формування її основних напрямів	14	2	2	—	—	6	14	1	-	-	—	17
Тема 6. Філософія науки постпозитивізму	14	2	2	-	-	6	14	1	1	-	-	10
Тема 7. Особливості сучасного стану розвитку філософії науки	14	2	2	-	-	8	14	1	1	—	—	10
Разом за змістовним модулем 2	42	6	6	-	-	20	42	3	2	-	-	37
Усього годин	90	14	16	-	-	60	90	8	6	-	-	76

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

6. Самостійна робота

Самостійна робота магістранта відноситься до інформаційно-розвиваючих методів навчання і є основним засобом творчого засвоєння програмного матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Види самостійної роботи магістрантів за цільовим призначенням:

Вивчення нового матеріалу: опрацювання першоджерел, читання та конспектування відповідної літератури; перегляд відеозаписів; прослуховування лекцій магнітних записів; інші види занять.

Поглиблене вивчення матеріалу: підготовка до контрольних робіт, семінарів; виконання типових завдань; інші види занять.

Вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: виконання завдань з елементами творчості; розв'язання проблемно-пошукових запитань; участь у розв'язанні проблемних ситуацій у формі дискусій і прес-конференцій; складання рефератів, доповідей, інформацій з заданої теми; інші види занять.

Удосконалення теоретичних знань і методів їх використання в процесі проведення наукових досліджень, у навчальних практикумах, роботі у філіях кафедр тощо.

№	Назва теми	Кількість годин
1	Геокультурна спрямованість науки і філософії як умова інноваційного розвитку	12
2	Наука як специфічна форма когнітивної діяльності	12

3	Структура наукового знання	12
4	Методологія, її рівні та методи наукового пізнання	10
5	Виникнення філософії науки та формування її основних напрямів	10
6	Філософія науки постпозитивізму	10
7	Особливості сучасного стану розвитку філософії науки	10
	Усього годин	76

Проблемно-пошукові запитання

1. Чим предмет відрізняється від об'єкта? Чи може об'єкт існувати без суб'єкта?

2. Наведіть приклади багатооб'єктності предмета в науці. Чим визначається її предмет?

3. У чому полягає принципова відмінність природи від культури?

4. Чим відрізняється наука від мудрості?

5. Прокоментуйте міркування Г. Сковороди в трактаті «Жена Лотова» стосовно розрізнення між ученим і мудрим: «Ученый премного жрет. Мудрый мало яст со вкусом. Ученость, прожорство - то же. Мудрость же и вкус есть то же»?

6. Чи можна погодитись з думкою: мудрим є той, хто багато знає?

7. З погляду мудрості, яке з наведених висловлювань є для вас більш прийнятним:

8. «У стадах немає нічого хорошого, навіть якщо вони біжать услід за тобою» (Ф. Ніцше);

9. «Мудрість полягає в тому, щоб говорити істину і прислухатися до голосу природи, вчиняти згідно з нею» (Геракліт);

10. Як ви розумієте слова Т. Шевченка: «В своїй хаті й своя правда»?

11. Чи можлива культура без духовності? Що таке духовність?

1. Яка з ознак культури найповніше виражає її сутність?

2. Яке з відомих вам визначень культури є найприйнятнішим для вас? Чому?

14. Чи тотожними є поняття контркультури й антикультури? У чому полягає їх сутність?

15. Що таке субкультура? Які субкультури вам відомі?

16. До якої субкультури ви могли б віднести себе?

17. Що можна вважати явищем конкультури?

18. В якій роботі якого українського автора вперше вживається поняття «геокультура»?

19. Що означає поняття геокультурної цілісності?

20. Чи тотожними є такі поняття, як, наприклад, політична культура і «геокультура політики», «культура виробництва» і «геокультура виробництва» тощо?

Що таке агрокультура і земля в геокультурному вимірі?

21. Як ви розумієте, що таке сенс життя? Чим сенс життя відрізняється від мети діяльності?

22. Чи може сенс життя бути метою діяльності?

23. Чи може засуджений богами Сізіф на довічне викочування каменя на гору бути щасливим?
24. Яку працю називають «сізіфовою працею»? Чому?
25. Чи завжди культура має геокультурний статус?
26. Ви себе вважаєте геокультурним суб'єктом діяльності чи суб'єктом діяльності?
27. Як ви розумієте такі поняття, як «людина праці», «людина науки», «людина мистецтва» тощо?
28. Що таке світогляд? Чим світоглядна позиція відрізняється від наукової?
29. У чому полягає специфіка суб'єктивно-належного? Чим воно відрізняється від об'єктивно-можливого?
30. Які вам відомі форми світогляду? За якими критеріями їх можна розрізнати?
31. У чому полягає специфіка світоглядної і наукової картин світу? Чи сумісні релігія і наукова картина світу?
32. Чи можлива наукова релігія?
33. Що таке міф? Що спільного і в чому полягає відмінність казки від міфу?
34. Чи вірила людина міфологічної культури в надприродні сили?
35. Що таке міфологічні боги з точки зору сучасної науки?
36. Чи має місце в сучасному житті міфологізація дійсності?
37. Чим принципово релігійний світогляд відрізняється від міфологічного?
38. У зв'язку з чим виникає наука?
39. Що спільного і в чому полягає відмінність між філософією і наукою?
40. Чи можлива «наукова філософія»? Свій погляд обґрунтуйте.
41. У чому полягає принципова відмінність картини світу Нового часу від аристотелівської картини світу?
42. Які методологічні засади були закладені наукою Нового часу?
43. Як ви розумієте висловлювання Ньютона «Я не вигадую гіпотез»?
44. Що надихало представників науки Нового часу на пізнання природи?
45. У чому полягає головна особливість науки Нового часу? Чим вона була зумовлена?
46. Яку модель наукового знання обґрунтував І. Кант?
47. Що таке наука? Коли вона, на ваш погляд, виникає? Чому?
48. Чим наукове знання відрізняється від буденного знання?
49. У яких формах функціонує чуттєве пізнання? У чому полягає їх специфіка?
50. У яких формах здійснюється логічне пізнання? Яка їх особливість?

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання є видом поза аудиторної індивідуальної роботи магістранта навчального чи навчально-дослідницького характеру, яке виконується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу.

Мета індивідуального завдання. Самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань магістранта з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Зміст індивідуального завдання. Це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому. **Структура індивідуального завдання:**

- вступ - зазначається тема, мета та завдання роботи та основні її положення;
- теоретичне обґрунтування - виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання;
- методи (при виконанні практичних, розрахункових, моделюючих робіт) - вказуються і коротко характеризуються методи роботи;
- основні результати роботи та їх обговорення - подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, малюнки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз тощо;
- висновки;
- список використаних джерел.

Загальний обсяг роботи не повинен перевищувати 15 сторінок.

8. Методи навчання

Під час вивчення дисципліни використовуються такі методи навчання:

Лекція - послідовний, логічно вивершений, науково обґрунтований і систематизований виклад належного філософського і філософсько-наукового матеріалу. Одна з основних форм навчального процесу й одночасно метод навчання і виховання. Забезпечує умови для створення магістрантами або викладачем нових освітньо-наукових продуктів за допомогою вибору змісту, мети та структури лекції.

Залежно від завдань навчального курсу використовують такі види лекцій:

- проблемно-пошукова лекція, спрямована на активізацію творчого мислення магістрантів, їх умінь і прагнення підходити до знання як до продукту й умови пізнання, учасниками якого вони стають у процесі навчання;
- лекція-діалог, що проходить на основі сократівського методу прямого діалогу викладача з магістрантами;
- методологічна лекція, спрямована на розкриття характеру, структури та методу наукового пізнання;
- лекція-консультація, що проходить за сценарієм «питання — відповідь» або «питання - відповідь - дискусія».

-лекція із застосуванням ігрових методів - проходить із використанням методів мозкової атаки, методів, зумовлених конкретними ситуаціями, та ін., коли здобувачі самі формулюють проблему, і самі намагаються її розв'язати.

Семінари - форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких здобувачі готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінарські

заняття можуть проводитися у формі бесіди, рецензування та обговорення рефератів і доповідей, дискусій тощо.

Індивідуальне заняття - форма навчального заняття, що проводиться з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей.

Рольові ігри - форма активізації здобувачів, за якої вони задіяні в процесі інсценізації певної життєвої ситуації у ролі безпосередніх її учасників.

Консультація - форма навчального заняття, при якій здобувач отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування (проводяться протягом семестру - поточні та екзаменаційні консультації).

Методи за логікою передачі і сприйняття навчального матеріалу:- індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні;

Методи за ступенем самостійного мислення при засвоєнні знань - репродуктивні та продуктивні (дослідницькі, пошукові, частково-пошукові);

Методів за ступенем управління навчальним процесом: навчання під керівництвом викладача, самостійна робота студента з навчальною та науковою літературою, текстами лекцій, підготовка до семінарських і практичних занять, робота з комп'ютером, виконання письмових завдань.

9. Методи контролю

Система оцінювання результатів успішності засвоєння знань, вмінь, комунікацій, автономності та відповідальності здобувачів включає поточний, модульний (відповідно визначеному змістовому модулю), та підсумковий/семестровий контроль результатів навчання.

Поточний контроль здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів.

Поточний контроль знань здобувачів здійснюється за двома напрямками:

- контроль систематичності та активності роботи на семінарських та практичних заняттях;
- контроль за виконанням завдань для самостійного опрацювання.

Поточний контроль здійснюється у формі: усне опитування; фронтальне опитування; індивідуальне опитування; письмові контрольні роботи; тестування.

Модульний контроль проводиться з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті інтегровану оцінку результатів навчання здобувача після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни - змістового модуля.

Підсумковий/Семестровий контроль проводиться у формі заліку в терміни, передбачені графіком навчального процесу.

Семестровий залік - форма оцінки підсумкового засвоєння здобувачами теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни, що проводиться як контрольний захід. Завданням заліку є перевірка розуміння здобувачем програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми

навчальної дисципліни тощо. В умовах реалізації компетентнісного підходу залік оцінює рівень засвоєння здобувачем компетентностей, що передбачені кваліфікаційними вимогами.

10. Розподіл балів, які отримують магістранти

Залік

Поточне тестування та самостійна робота							Підсумковий залік	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	40	100
8	8	8	8	8	10	10		

Теми змістовного модуля 1 - T1-T4. Теми змістовного модуля 2 - T5-T7.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Програма та робоча програма навчальної дисципліни «Філософія» для магістрантів.
2. Пакет тестових завдань для модульного контролю
3. Методичні рекомендації до написання рефератів з філософії (для аспірантів та здобувачів) / Ю.М. Гаврилюк, І.Д. Загріїчук / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. - Х., 2015. - 22 с.
4. Гаврилюк Ю.М. Філософія: комплексні навчально-методичні матеріали для студентів / Ю.М. Гаврилюк / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. - Х.: ХНАУ, 2013.-66 с.
5. Гаврилюк Ю.М. Філософія науки: комплексні навчально-методичні матеріали для студентів / Ю.М. Гаврилюк / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. -Х.: ХНАУ, 2013.-43 с.

6. Гаврилюк Ю.М. Філософія вітчизняної культури / Ю.М. Гаврилюк/ Ю.М. Гаврилюк / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. - Х.: ХНАУ, 2002. - 46 с.

12. Рекомендована література

Основна

1. Бенсь Ж.-М. Роздуми про мудрість / Ж.-М. Бенсь. - К.: Ніка - центр, 2003. - 168 с.
2. Євтушенко М.Д. Геокультурний потенціал агропромислового комплексу України / М.Д. Євтушенко [та ін.]. - Х.: ХНАУ, 2005. - 488 с.
3. Грязнов Б.С. Логика. Рациональность. Творчество / Б.С. Грязнов. - М.: Наука, 1982.-256 с.
4. Мовчан С.П. Основи філософії науки: навч. посібник / С.П. Мовчан, О.К. Чаплигін. - Х.: ХНАДУ, 2010. - 340 с.
5. Самардак М.М. Філософія науки: напрями, теми, концепції: навч. посібник / М.М. Самардак. - К.: ПАРАПАН, 2001. - 204 с.
6. Філософія науки: навч. посібник / Л.В.Фірсова [та ін.]. - Х.: Нове слово, 2003.-336 с.
7. Кривонос О.Б. Методологія науково-дослідної роботи: навч. посіб. / О.Б. Кривонос, О.М. Демченко; за ред. О.В. Кононова. - К.: ВСВ «Медицина», 2011. - 160 с.
8. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб / А.Є. Конверський та ін.. - К.: Центр учбової літератури, 210. - 352 с.

Додаткова

1. Гейзенберг В. Шаги за горизонт / В. Гейзенберг; сост. А.В. Ахутин; общ. ред. и вступ, ст. Н.Ф. Овчинникова; пер. с нем. - М.: Прогресс, 1987. - 368 с.
2. Поппер К. Логика и рост научного знания: избр. работы / К. Поппер; пер. с англ.; сост., общ ред и вступ, ст. В.Н. Садовского. - М.: Прогресс, 1983. - 605 с.
3. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И.Стенгенрс; пер. с англ.; общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича, Ю.В. Сачкова. - М.: Прогресс, 1986. - 432 с.
4. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / П. Фейерабенд; пер. с англ. и нем.; общ. ред. и вступ, ст. И.С. Нарского. - М.: Прогресс, 1986. - 542 с.
5. Цехмістро 1.3. Голістична філософія науки / 1.3. Цехмістро. - К.: Акта, 2003.-279 с.

Інформаційні ресурси

1. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua
2. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.kmu.gov.ua

3. Міністерство освіти та науки України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.mon.gov.ua
4. Інтелектус [Електронний ресурс]: веб-журн. - Режим доступу: <http://www.patent.net.ua/intellectus/ua.html>
5. Мир техники и технологий [Электронный ресурс]: междунар. техн. журн. - Режим доступа: <http://www.mtt.sot.ua/>
6. Инновации, управление изменениями в организациях, управление знаниями [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.bizbooks.com.ua/catalog/cat.php3?CH93&lang=1>
7. Державний фонд фундаментальних досліджень [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dffd.gov.ua/>
8. Генерация идей: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://content.mail.ru/pages/p_27901.html
9. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
10. Науковий вісник [Електронний ресурс]. - Режим доступу: : http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Gilleya32/F4_doc.pdf
11. Наука і освіта [Електронний ресурс]. - Режим доступу: : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/NIO/metod/sagk.htm>
12. Стратегия-понятия и определения. Классификация стратегий [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.stplan.ru/articles/theory/strategy.htm>
13. Філософська думка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: : <http://dumka.ho.ua/books/hf.htm>